

Materiały

NAWIĄZANIE PEŁNYCH STOSUNKÓW DYPLOMATYCZNYCH MIĘDZY KUBĄ I NRD

I

Dn. 13 I 1963 r. ogłoszono w Berlinie wspólną uchwałę rządów Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Republiki Kuby o ustanowieniu wzajemnych stosunków dyplomatycznych i podniesieniu dotychczasowych misji do rangi ambasad. W oficjalnym uzasadnieniu stwierdza się:

„Uchwała ta odpowiada istniejącym od dawna między obu krajami ścisłym i przyjacielskim stosunkom i przyczyni się do dalszego umocnienia i utrwalenia przyjacielskich związków między obu narodami”¹.

Ogłoszona tuż przed rozpoczęciem VI Zjazdu SED uchwała o nawiązaniu pełnych stosunków dyplomatycznych między Kubą i NRD stanowi końcowy etap rozwoju stosunków między obu państwami, zapoczątkowanych po zwycięstwie rewolucji kubańskiej w 1959 r.

Od 1960 r. odnotować można zacieśnianie się stosunków gospodarczych między Kubą i NRD. I tak dn. 29 II 1960 r. podpisano, a 1 III 1960 r. weszło w życie porozumienie między *Banco Nacional de Cuba* i *Notenbank der DDR*², na podstawie którego strona kubańska dostarczyła południowe owoce, cukier, korzenie oraz rudy, natomiast NRD eksportowała produkty przemysłowe, maszyny, aparaturę precyzyjną i produkty chemiczne. Porozumienie to przewidywało również utworzenie w obu państwach przedstawicielstw handlowych. W dn. 1—6 V 1960 r. przebywała w Berlinie delegacja gospodarcza Kuby, której przewodniczył dr Nunez Jimenez, dyrektor Narodowego Instytutu Reformy Rolnej. Delegacja kubańska podpisała dodatkowo porozumienie z NRD o rozwoju stosunków gospodarczych i techniczno-naukowych³. Dn. 17 XII 1960 r. ogłoszony został komunikat o rokowaniach gospodarczych między NRD i Kubą oraz o zawarciu długoterminowej umowy płatniczej i handlowej, a także umowy o współpracy techniczno-naukowej na l. 1961—1965, jak również protokołu o dostawach towarowych na 1961 r.⁴. Umowy te uzupełnione zostały w l. 1961—1962 porozumieniami w zakresie komunikacji lotniczej⁵ i o dostawie motorów dieslowskich przez NRD⁶.

¹ „Neues Deutschland” z 13 I 1963 r.

² *Dokumente zur Aussenpolitik der Regierung der Deutschen Demokratischen Republik*, t. VIII, Berlin, s. 394.

³ Tamże, t. VIII, s. 396.

⁴ Tamże, t. VIII, s. 397.

⁵ Tamże, t. IX, s. 451.

⁶ „Neues Deutschland” z 20 XI 1962 r.

Również w 1960 r. zapoczątkowane zostały stosunki kulturalne między Kubą i NRD. Zawarto porozumienia o wymianie audycji radiowych⁷ i programów telewizyjnych⁸, o współpracy dziennikarzy⁹. Na początku 1961 r. w ramach porozumienia między komitetami współpracy zagranicznej obu krajów podpisano układ o wymianie publikacji i filmów naukowych¹⁰. Porozumienia te podpisane były między odpowiednimi instytucjami centralnymi, ale już 29 III 1961 r. zawarta została umowa o współpracy kulturalnej i naukowej między rządami NRD i Republiki Kuby w l. 1961—1965¹¹, a w październiku 1962 r. także umowa o współpracy w dziedzinie radia i telewizji¹².

Stosunki traktatowe między NRD i Kubą uzupełnione były w l. 1960—1962 wizytami oficjalnych osobistości i wymianą okolicznościowych pism między szefami państw. NRD angażowała się bardzo zdecydowanie po stronie zdobywcy rewolucyjnych narodów kubańskiego w okresach ich zagrożenia ze strony amerykańskiej.

Utworzone w 1960 r. wzajemne misje handlowe NRD i Kuby zostały w maju 1961 r. przekształcone w przedstawicielstwa (misje) rządowe, które uzyskały przywileje i immunitety „przysługujące równouprawnionym suwerennym państwom”¹³. Od 13 I 1963 r. misje te uzyskały pełnoprawny status dyplomatyczny i najwyższą w stosunkach dyplomatycznych rangę ambasad.

II

Rozwój stosunków między Kubą i NRD stanowił od dawna przedmiot troski rządu NRF, który z Kubą utrzymywał od 1953 r. regularne stosunki dyplomatyczne. Prasa zachodnia donosiła, że już w 1960 r., podczas wizyty prezesa *Banco Nacional de Cuba*, dr Ernesto Guevara, w Berlinie, w związku z szerzącymi się pogłoskami o możliwości nawiązania regularnych stosunków dyplomatycznych między Kubą i NRD, rząd zachodnioniemiecki dał do zrozumienia rządowi kubańskiemu iż, gdyby pogłoski te się sprawdziły, zastosuje wobec Kuby sankcje przewidziane w doktrynie Hallsteina¹⁴.

Rząd NRF spełnił swoje groźby z chwilą, gdy ogłoszony został komunikat o nawiązaniu pełnych stosunków dyplomatycznych między Kubą i NRD. Z polecenia swego rządu ambasador NRF w Hawanie, hr. Spreti, po uzyskaniu oficjalnego potwierdzenia decyzji rządu kubańskiego, przekazał kubańskiemu ministrowi spraw zagranicznych Roa notę zawiadamiającą o zerwaniu przez Niemiecką Republikę Federalną stosunków dyplomatycznych i konsu-

⁷ *Dokumente zur Aussenpolitik der Regierung der Deutschen Demokratischen Republik*, t. VIII, s. 394.

⁸ Tamże, t. VIII, s. 558.

⁹ Tamże, t. VIII, s. 570.

¹⁰ Tamże, t. IX, s. 451.

¹¹ Tamże, t. IX, s. 363.

¹² „Aussenpolitische Korrespondenz”, nr 41 z 19 X 1962 r.

¹³ Artykuł *Diplomatische Beziehungen DDR—Kuba*, „Neues Deutschland” z 13 I 1963 r.

¹⁴ „Neue Zürcher Zeitung” z 16 XII 1960 r.

larnych z Kubą oraz o zamiarze zastosowania sankcji gospodarczych. Analogiczna nota została doręczona przedstawicielowi Kuby w Bonn, Rodrigue-zowi¹⁵. Ochronę interesów zachodnioniemieckich na Kubie objął ambasador francuski.

Rząd NRF motywował swoją decyzję „nieprzyjaznym aktem”, za jaki uważa krok Kuby w stosunku do narodu niemieckiego. Charakterystyczne jest, że prasa zachodnioniemiecka, komentując tę akcję rządu NRF, zwracała uwagę, iż na skutek przyłączenia się rządu federalnego do antykubańskiej blokady Stanów Zjednoczonych w październiku 1962 r., interesy NRF na Kubie zredukowane zostały do minimum, co niewątpliwie uczyniło zerwanie stosunków dyplomatycznych i konsularnych mało bolesne dla NRF¹⁶.

Krok rządu NRF został ostro skrytykowany w oświadczeniu rzecznika ministerstwa spraw zagranicznych NRD, który stwierdził, że zerwanie stosunków z Kubą jest sprzeczne z żywotnymi interesami narodu niemieckiego i z zasadami Karty Narodów Zjednoczonych, ale przede wszystkim jest poważnym naruszeniem prawa do samostanowienia narodu kubańskiego¹⁷.

III

Nawiązanie pełnych stosunków dyplomatycznych między Kubą i NRD oraz reakcja NRF nasuwa kilka uwag prawnych i politycznych.

Interesująca niewątpliwie jest kwalifikacja prawna poszczególnych etapów stosunków Kuba—NRD z punktu widzenia instytucji uznania prawnomiędzynarodowego. Mamy tu do czynienia ze zjawiskami, które nauka prawa międzynarodowego rozpatruje w kategoriach dorozumianego uznania państwa. Według zbieżnych poglądów nauki dorozumiane uznanie państwa następuje w drodze zawarcia umów dwustronnych, wymiany przedstawicieli dyplomatycznych oraz wymiany konsulów (przy czym zasadniczą rolę przypisuje się udzielaniu *exequatur*)¹⁸. W nauce sporne jest zagadnienie, czy zawarcie dwustronnych umów gospodarczych implikuje uznanie.

Ale nawet biorąc za podstawę minimalistyczne koncepcje teoretyczne dotyczące uznania dorozumianego, głoszące, że zachodzi ono wtedy, gdy nie ma wątpliwości co do intencji uznania ze strony państwa uznającego¹⁹, należy stwierdzić, że umowy gospodarcze zawierane przez Kubę z NRD tę implikację zawierały, zwłaszcza że towarzyszyły im wyraźne enuncjacje ze strony Kuby o gotowości nawiązania pełnych stosunków dyplomatycznych²⁰.

¹⁵ „Tagesspiegel” z 15 I 1963 r.

¹⁶ „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 16 I 1963 r.

¹⁷ „Neues Deutschland” z 16 I 1963 r.

¹⁸ Szersza analiza tego zagadnienia B. Wiéwióra, *Niemiecka Republika Demokratyczna jako podmiot prawa międzynarodowego*, Poznań 1961, s. 74 i n.

¹⁹ H. Lauterpacht, *Recognition in International Law*, Cambridge 1947, s. 370.

²⁰ „New York Times” z 19 XII 1960 r. przytacza wypowiedź przewodniczącego delegacji handlowej Kuby, dr Ernesta Guevara, że oba państwa we właściwym czasie zadecydują o nawiązaniu stosunków dyplomatycznych i konsularnych.

Powstałe w marcu 1960 r. misje handlowe przekształcone zostały w maju 1961 r. w misje rządowe, wyposażone w przywileje i immunitety, których charakter określił komentarz ze strony NRD jako „przysługujące równoprawnym, suwerennym państwom”. Prasa zachodnia nie uważała tych misji rządowych za równoznaczne z przedstawicielstwami dyplomatycznymi²¹, i twierdziła, że korzystały one jedynie z pewnych uprawnień i przywilejów konsularnych²². Jednakże z oficjalnego komunikatu rządu NRD wynika, że dn. 13 I 1963 r. nastąpiło nawiązanie pełnych stosunków dyplomatycznych z Kubą, co implikuje, że poprzednie stosunki również kwalifikowano jako dyplomatyczne, jakkolwiek ich charakter był ograniczony. Brak bliższych danych nie pozwala na ścisłą analizę prawną tych stosunków.

Wydaje się, że rozwój stosunków między NRD i Kubą jest przykładem charakterystycznym dla współczesnych stosunków międzynarodowych, gdzie stosuje się różnorodne elastyczne formy kontaktów międzypaństwowych, bez nadawania im określonego formalnego charakteru. Unikanie sformalizowania stosunków z NRD jest szeroko stosowane przez państwa tzw. niezaangażowane (tj. nie należące ani do obozu socjalistycznego ani kapitalistycznego)²³. Państwa te nie zawsze mogą sobie pozwolić na zlekceważenie groźby, jaką stanowi dla nich zastosowanie doktryny Hallsteina, głoszącej, że NRF uzna za akt nieprzyjazny nawiązanie stosunków dyplomatycznych z NRD i wycofanie z tego konsekwencje.

Nie ulega wątpliwości, że na decyzję nawiązania pełnych stosunków dyplomatycznych z NRD przez Kubę poważny wpływ wywarły wydarzenia z końca 1962 r., tj. zastosowanie wobec Kuby brutalnej presji ze strony Stanów Zjednoczonych i przyłączenie się NRF do akcji amerykańskiej. Jak wiadomo państwa socjalistyczne jednomyślnie stanęły w obronie Republiki Kuby, której więzy ideologiczne z obozem socjalistycznym — szczególnie od tego czasu mocno się zacieśniły. W ramach obozu socjalistycznego również NRD zaangażowała się zdecydowanie w obronie zagrożonej niepodległości Kuby. Umacniające się więzy rewolucyjnej republiki kubańskiej z obozem socjalistycznym przyczyniły się niewątpliwie do podjęcia przez nią ważkiej decyzji nawiązania formalnych stosunków dyplomatycznych z NRD i tym samym do stawienia czoła ewentualnym represjom NRF zapowiedzianym w ramach doktryny Hallsteina.

Pierwszym przykładem zastosowania doktryny Hallsteina w stosunku do państwa, które nawiązało stosunki dyplomatyczne z NRD, było zerwanie stosunków dyplomatycznych przez NRF z Jugosławią w 1957 r.²⁴ Kuba jest

²¹ „Neue Zürcher Zeitung” z 5 IV 1961 r.

²² „Neue Zürcher Zeitung” z 14 I 1963 r.

²³ B. Wiewióra, *Niemiecka Republika Demokratyczna jako podmiot prawa międzynarodowego*, s. 100, 109, 128.

²⁴ B. Wiewióra, *Sprawa uznania Niemieckiej Republiki Demokratycznej przez Jugosławię* (Dokumentacja), „Przegląd Zachodni” 1957, nr 6, s. 275 i n.

drugim państwem, wobec którego NRF zastosowała rygorystycznie doktrynę Hallsteina²⁵. W odpowiedzi na nawiązanie stosunków dyplomatycznych z NRD przez Kubę, NRF dokonała zerwania stosunków dyplomatycznych i konsularnych, grożąc jednocześnie sankcjami gospodarczymi.

Doktryna Hallsteina, którą zastosował rząd zachodnioniemiecki, była już przedmiotem analizy nauki prawa międzynarodowego²⁶. W literaturze polskiej określono ją jako „doktrynę nieuznawania kwalifikowanego, dopuszczającą wywieranie przez państwo nieuznające presji na państwa trzecie w sprawie udzielenia względnie nieudzielenia uznania”²⁷, stwierdzając jednocześnie, że jako nadużycie prawa podmiotowego i ingerencja w kompetencje innych państw stanowi ona naruszenie prawa międzynarodowego.

Dotychczasowa praktyka wskazuje, że rząd NRF uporczywie podtrzymuje tę doktrynę, nadając jej stosownie do okoliczności różny zakres. W przypadku Jugosławii rząd zachodnioniemiecki ograniczył się do zerwania stosunków dyplomatycznych, natomiast utrzymał stosunki konsularne. Gdy w 1959 r. wysunięty został radziecki projekt zawarcia traktatu pokojowego z obu istniejącymi państwami niemieckimi, rząd NRF sformułował w listopadzie 1961 r. pogląd, że również podpisanie odrębnego traktatu pokojowego z NRD uzna za akt nieprzyjazny w stosunku do narodu niemieckiego i wyciągnie odpowiednie konsekwencje. Wreszcie w przypadku Kuby rząd NRF zerwał nie tylko stosunki dyplomatyczne, lecz również konsularne, zapowiadając ponadto sankcje gospodarcze.

Jakkolwiek doktryna Hallsteina była niejednokrotnie ostro krytykowana — m. in. jako przeszkoda w uregulowaniu stosunków NRF z państwami Europy wschodniej — zastosowanie jej wobec Kuby nie wywołało w Niemczech zachodnich większej reakcji, nawet ze strony opozycyjnej SPD²⁸. Nie bez wpływu na ten stan rzeczy był zapewne fakt, że wystąpienie NRF przeciw Kubie miało zapewnioną aprobatę Stanów Zjednoczonych.

Należy wszakże zwrócić uwagę, że w swej dotychczasowej praktyce rząd NRF stosował sankcje zerwania stosunków dyplomatycznych tylko wobec państw, które nawiązały pełne i formalne stosunki dyplomatyczne z NRD. Nie reagował natomiast na szeroko nawet utrzymane stosunki go-

²⁵ W marcu 1960 r. NRF zagroziła również Gwinei zerwaniem stosunków dyplomatycznych, ponieważ ujawniła ona chęć nawiązania stosunków dyplomatycznych z NRD. Patrz B. Wiewióra, *Niemiecka Republika Demokratyczna jako podmiot prawa międzynarodowego*, s. 97 i n.

²⁶ Patrz R. Bierzanek, *Doktryna Hallsteina w świetle prawa międzynarodowego*, „Sprawy Międzynarodowe” 1962, nr 1 i 2; B. Wiewióra, *Niemiecka Republika Demokratyczna jako podmiot prawa międzynarodowego*, s. 86 i n. Por. także H. Kröger, *Das demokratische Völkerrecht und die Bonner „Hallstein-Doktrin”*. „Staat und Recht”, 1961, nr 6 i 7.

²⁷ R. Bierzanek, *Doktryna Hallsteina*. „Sprawy Międzynarodowe” 1962, nr 2, s. 20.

²⁸ „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 14 I 1963 r

spodarcze, kulturalne, a nawet konsularne z NRD. Ten formalistyczny punkt widzenia dowodzi, że również rząd zachodnioniemiecki jest świadom politycznych niebezpieczeństw — w szczególności izolacji w stosunku do wielu państw — jakimi groziłoby zbyt szerokie i rygorystyczne stosowanie doktryny Hallsteina.

BOLESŁAW WIEWIORA

KSZTAŁTOWANIE SIĘ KONSUMPCJI WŚRÓD LUDNOŚCI CHŁOPIEJSZEJ NA ZIEMIACH ZACHODNICH

I. UWAGI WSTĘPNE

W spożyciu¹ na wsi zaszły w Polsce, po II wojnie światowej, bardzo istotne i poważne zmiany. W polskiej literaturze ekonomicznej zaś zbyt mało poświęcono uwagi omawianiu specyficznych zagadnień sfery konsumpcji, a zwłaszcza badaniom konsumpcji ludności na Ziemiach Zachodnich².

W artykule niniejszym zamierzam przedstawić poziom i zróżnicowanie konsumpcji ludności chłopskiej na ZZ. Poznanie bowiem poziomu konsumpcji, jej struktury i tendencji rozwojowych tak poważnej części ludności, jaką stanowi ludność chłopska na ZZ, stanowić może nie tylko informację o poziomie konsumpcji i jej cechach specyficznych w poszczególnych okręgach rolniczych, ale także może być częścią składową ogólnej problematyki badania stopy życiowej ludności tego obszaru Polski.

Przedmiotem rozważań nie jest spożycie produkcyjne na wsi a tylko osobiste spożycie ludności chłopskiej, tak w odniesieniu do artykułów żywnościowych, jak i żywnościowych obliczonych na głowę ludności chłopskiej. Obliczenia oparto na wynikach rachunkowości rolnej prowadzonej pod kierunkiem Instytutu Ekonomiki Rolnej wśród chłopów gospodarujących indywidualnie na obszarze Ziemi Zachodnich.

Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw chłopskich do 1950 r. opracowywane były w podziale terytorialnym wg województw, a od 1951—52 do 1954—55 r. w ujęciu na rejony i podrejony społeczno-gospodarcze³. Natomiast od 1955—56 r. wyniki zaczęto grupować według okręgów rolniczych ustalonych przez F. Dziedzica. Okręgi rolnicze wydzielono na podstawie

¹ Wyrażenia „konsumpcja” i „spożycie” uważa się jako synonimy i używa się ich w opracowaniu zamiennie jako jednoznaczne.

² Por. J. Dietl, J. Kramer, Z. Krasiński, J. Piasny, *Bibliografia piśmiennictwa polskiego za lata 1945—1960 z zakresu badania popytu, analizy konsumpcji i programowania spożycia artykułów żywnościowych*. Poznań 1961, s. 160.

³ Szczegółowe uzasadnienie podziału Polski na rejony oraz metoda jego przeprowadzenia zostały podane w pracach: J. Tepichta, *O teoretycznym i praktycznym znaczeniu podziału Polski na rejony społeczno-ekonomiczne struktury rolnictwa*; B. Gałęskiego i A. Szemberg, *Spoleczno-ekonomiczne rejony rolnictwa w Polsce*. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” nr 3—4, 1953.